

Ana Čigon, Saša Spačal, Ida Hiršenfelder

Flow [Tok]

dokumentarni film, 51:26 min

V filmu so nas najbolj fascinirale stvari, o katerih sploh nismo nameravale govoriti. O njih nismo razmišljale, pa so se vendar kar pojavile. Naše sogovornice so govorile o ljubezni do poklica in uživanju v delu, daleč stran od neoliberalne želje po uspehu, ki se meri po kriterijih dobička in spodbuja nenehno, nepremišljeno povečevanje produktivnosti. Presenečal, navdihoval in vedno znova navduševal nas je tudi njihov odnos do uspehov in do težav, s katerimi so se spopadale. Vse so uspešne, delajo to, česar si želijo, vendar so pri tem skromne, kot da bi bil njihov ego postavljen nekam čisto ob rob, v sredini pa je predvsem mir, fokus, zadovoljstvo, vztrajnost, velikodušnost, želja po odkrivanju novih znanj in izkušenj, težnja k povezovanju z drugimi, torej to, kar v filmu imenujemo 'flow' oziroma 'tok'. Težave, s katerimi so se srečale na svoji poti so pogosto vezane na sistem diskriminacije in diskreditacije žensk, ki delajo v tehničnih poklicih, ampak one ne pustijo, da bi jim prekinile njihov tok, temveč jih odbijajo z ironijo in lahkotnim humorjem. Ironija, ki so si jo oblikovale, ne izhaja iz "tradicije" neslanih šal, temveč ravno obratno, naučile so se, kako reagirati, ko te nekdo potisne v kot in diskreditira po spolu, kaj narediti, ko je diskriminacija sistemska in samoumevna. Kako opozoriti na situacijo, da bi napadalec in okolje dejansko razumelo našo stisko? Hkrati smo želele prikazati, da diskriminacija sproža psihološko zelo naporno občutenje, ker se žrtev, ki to noče biti, počuti ranljivo, izpostavljeno, razgaljeno, napadeno kot na drugi strani strelskega voda pred belo steno, smo tako prikazale tudi naše sogovornice. Verbalna diskriminacija je izrazito agresivno dejanje, ob katerem žrtev največkrat zmrzne. V našem okolju se ljudi ne uči, kako zrelo in preudarno reagirati na diskriminacijo. Vsakdo, ki ji je podvržen, bi moral biti podučen o pravnih orodjih, ki omogočajo zaščito pred napadom. V filmu smo pokazale, da je v trenutkih osamelosti še posebej pomembno povezovanje in solidarnost z drugimi ženskami, ki se nahajajo v podobnem položaju. Sogovornice delujejo izrazito timsko, povezovalno, prosto delijo svoje izkušnje, znanje in znanstvena dognanja. Zaščito pred sovražnimi okolji so si oblikovale same z vzpostavljanjem varnih prostorov, v katerem njihovo mišljenje ni v naprej preslišano, temveč delujejo kot enakovredne sogovornice.

Film govori tudi o našem, morda predvsem o našem pogledu, kajti izjave smo skrbno izbirale in postavile v medsebojna razmerja. Izbor izjav je bil do neke mere narejen že pred pogovorom, saj smo vsaki sogovornici zastavile pet tematskih vprašanj, iz katerih smo v času postprodukcije prepoznale sedem različnih tematskih sklopov, ki so predstavljeni kot posamezna poglavja: tok, tehnologija, ženske, razmerja, poklic, delo, užitek. Ves čas nas je presenečalo, kako so ženske različnih generacij prišle do zelo podobnih ugotovitev in praktičnih rešitev za izboljšanje svoje situacije. Nenazadnje smo skrbno izbrale tudi naše sogovornice, pri katerih smo upoštevale generacijsko raznolikost, raznolikost tehničnih poklicev in izobrazbe.

Pomemben se nam zdi tudi jasno izražen feministični vidik. Včasih se nam je pojavila bojazen, da bi prišlo do branja, ki bi temu vidiku nasprotoval. Raje smo se odpovedale dobri izjavi, kot da bi dopustile, da bi bila sprejeta preveč dvoumno, da bi nemara potrjevala in nadaljevala stereotipne predstave.

Ali smo se pogovarjale z uspešnimi ženskami? “To je kompleksno vprašanje.” Če bi sogovornice vprašali po njihovem materialnem stanju, nam marsikatera ne bi mogla predstaviti rožnate slike, ker se sooča z negotovo eksistenčno situacijo na slabo urejenem trgu dela. *Uspešnost* je ugrabljen pojem, ki je napojena s potrošniškimi vrednotami. Namesto o uspešnih ženskah raje govorimo o tistih, ki v svojem poklicu uživajo, navkljub vsem sistemskim težavam. Pri tem ne pozabljamo, da ima lahko tudi *užitek* svoj kapitalistični predznak. Sprva se nam je pojavljala bojazen, da bo film deloval v prid sistematičnemu izkoriščanju ljudi v inspirativnih poklicih. Po logiki: “Ker opravljaš poklic, ki ga imaš rada, naj bi se s svojim veseljem zadovoljila, ne da bi zahtevala enakopravno plačilo, dopust, bolniško, prosti čas ali zasebno življenje.” Uživanje v delu, ki ne upošteva pogleda “ven, v naravo”, kot reče ena od sogovornic, ni uživanje, temveč prisila, zavita v krilatice družbene afirmacije. Logika ambicije, ki stremi po uspešnosti kot se meri v kapitalistični družbi, je falična. V filmu smo predlagale drugačno idejo o uspešnosti, ki ne sledi piramidalni logiki ekskluzivnosti, najboljnosti, najbolj vidnosti, najbolj odmevnosti in podobno. Naše sogovornice ne rabijo imeti niti akademskih nazivov, niti vodilnih pozicij, čeprav imajo nekatere tudi to. Temeljno vprašanje o uspešnosti je: “Kaj delaš v življenju, da si celostno in zadovoljno bitje?”

Kot režiserska skupina smo se dobro ujele. Hkrati mislimo, da je odločitev za skupinski režijski prijem prav tako feministična poteza. Pri pripravi za izvedbo filma smo opazile, da so vsi formularji, ki smo jih izpolnjevale, zasnovani izrazito individualno. Birokratski aparat, ki omogoča financiranje filmske produkcije, je zasnovan brez ideje o interdisciplinarnem povezovanju ali skupinskem delu. Režija filma je opredeljena kot izrazito individualno delo, ki ga opravlja ena sama genialna oseba na vrhu piramide. Izogniti smo se želele prav tej logiki. Hkrati je bil razlog za interdisciplinarno delo in povezovanje več vlog v eni sami osebi pogojen tudi s produkcijskimi sredstvi. Film bi z vidika produkcije lahko ocenile kot gverilski, saj smo ga realizirale z minimalnimi finančnimi sredstvi, lastno tehnično opremo v eni kuhinji in eni spalnici ter občasno v hekerskem laboratoriju.

Svoj pogled smo izrazile tudi s podobami in izbiro kadrov, ki razkrivajo naše komentarje, strinjanja, dopolnjevanja izrečenega, nadaljevanje misli, pomisleke. Ob postprodukciji so se nam zastavljala številna vprašanja, ki presegajo okvire tega filma, vendar se hkrati nanj tudi neposredno navezujejo. V filmu je ideja o ženskih programerkah predstavljena izrazito afirmativno, s čimer se strinjamo, hkrati pa se zavedamo, da ima promocija udeležbe žensk v računalništvu tudi svojo temno plat, če jo primerjamo z zgodovino vključevanja žensk v “moške” poklice v zgodovini. Ženske v drugi svetovni vojni na zahodu in v Združenih državah niso dobile pravice do dela v tovarni, zaradi razsvetljenosti družbe, temveč enostavno zato, ker je primanjkovalo delovne sile in ker so bile neprimerljivo cenejše. Pri tem so na vodilnih položajih ostali moški. Tudi v bivši Jugoslaviji, ki je statusno zagovarjala enakopravnost žensk in postavila številne temeljne zakone, ki ženskam omogočajo enakopravnost na področju delovnih razmerij še danes (pravica do porodniškega dopusta, do splava, do osnovnega in sistematičnega zdravstvenega varstva)*, je bila vključitev žensk v delovne procese prej nuja kot izbira. Če situacijo preslikamo na današnji dan, nam podatek, da bo leta 2020 v EU nastalo veliko pomanjkanje na

* Več o zgodovini boja za pravice žensk v dokumentarnem filmu Majda Širca: *Ženska I. in II. del*, RTV Slovenija, 2015

področju računalničarskih kadrov (do 80.000 izpraznjenih delovnih mest), se lahko vprašamo, ali je promocija žensk, ki jo z odprtimi rokami sprejemamo, res samo znak emancipacije, ali gre zgolj za nadaljevanje izkoriščevalskih delovnih razmerij.

Skozi razvijanje filma, njegove vsebine in njegove podobe smo odkrile, da je razmerje delo – spol izjemno kompleksno, da ne gre za preprosto vprašanje volje in delavnosti. Razkrivamo razmerja neenakost, diskriminacije na več nivojih, ki so pogosto prikriti tudi subjektu, ki jo doživlja. Najboljše odkritje je seveda nekaj povsem drugega, namreč to, da še nismo povedale vsega, zato bo treba posneti še kakšen film.

// Pogovor med avtoricami filma je nastal za katalog 22. Mednarodnega festivala sodobnih umetnosti – Mesto žensk leta 2016. //